

«ЖЕНЕВСЬКА ІНІЦІАТИВА». НОВИЙ ПЛАН МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПАЛЕСТИНСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ*

Опозиційні ізраїльські і провідні палестинські політики зустрілись 1 грудня 2003 р. у Женеві для обговорення альтернативного плану близькосхідного мирного врегулювання. Крім ізраїльтян та палестинців на церемонії були присутні численні міжнародні представники, зокрема, колишній президент США Джиммі Картер, колишній президент Польщі Лех Валенса, міністр закордонних справ Катару, а також дипломати з Оману, Бахрейну, Марокко та Єгипту.

Представники сторін заявили, що ця символічна церемонія являє собою нову та більш динамічну фазу в їхніх намаганнях привернути увагу світової громадськості до досягнутого між ними нового плану мирного врегулювання. Цей план був вироблений ініціативною групою опозиційних теперішньому ізраїльському уряду політиків на чолі з колишнім міністром юстиції Йосі Бейліном з одного боку та палестинськими чиновниками різного рівня на чолі з колишнім міністром інформації Палестинської адміністрації Ясіром Абед Раббо з іншого. Розробка документа, що одержав назву «Женевської ініціативи», велася при активній організаційній підтримці уряду Швейцарії в умовах повної таємності на протязі двох років. 12 жовтня 2003 р. в Йорданії відбулася церемонія, що ознаменувала закінчення підготовчого етапу, після чого сторони активно почали поширювати 50-сторінковий текст угоди серед ізраїльського та палестинського населення.

Той факт, що жоден з учасників переговорів, як серед ізраїльтян, так і серед палестинців, не є офіційним представником урядів, а також активна допомога європейської держави в прове-

* Захарченко А.М. «Женевська ініціатива». Новий план мирного врегулювання палестинсько-ізраїльського конфлікту // http://www.niss.od.ua/p_zaharchenko.html (сайт Одеського філіалу Національного інституту стратегічних досліджень)

денні цих переговорів, дозволяють провести аналогію між цими угодами та тими, що були досягнуті в Осло в 1993 р. Тоді таємні переговори між протиборчими сторонами за підтримкою Норвегії призвели у підсумку до підписання офіційного документа між палестинським та ізраїльським урядами, відомого під назвою «Угоди Осло». Як відомо, досягнуті в Осло угоди не призвели до остаточного вирішення близькосхідного конфлікту.

Уряд Швейцарії та представники сторін наголосили на тому, що представлений план не є альтернативою «Дорожній карті». Дійсно, «Женевська ініціатива» містить у собі багато елементів ініційованого міжнародним «Квартетом» мирного плану, зокрема, створення палестинської держави, а також демонтаж більшості ізраїльських поселень на Західному березі р. Йордан та в секторі Газа. Однак, в тексті ініціативи є також низка нових ідей, спрямованих на вирішення найбільш важливих питань палестинсько-ізраїльського мирного врегулювання, а саме, проблеми біженців, Єрусалиму та остаточного визначення кордонів обох держав, що суттєво відрізняє цей альтернативний план від більшості попередніх.

Ось найбільш важливі пункти «Женевської ініціативи».

1) Палестинці відмовляються від реалізації права на повернення. Слово «повернення» чи «право на повернення» жодного разу не з'являється в документі. Ізраїль може прийняти обмежену кількість палестинських біженців, яку визначить сам, але формально це не буде реалізацією права на повернення. Інші біженці мають право поселитися на палестинських територіях чи в інших третіх країнах. Ізраїль виплатить їм грошову компенсацію, розмір якої має бути узгоджений.

2) Ізраїль повертається до кордонів, що існували до Шестиденної війни, в термін у 30 місяців, однак, деякі території змінюють свій статус у порівнянні з 1967 роком. Єрусалим повинний бути розділений, а його східна частина переходить під палестинській суверенітет. Єврейські райони східної частини міста (Гіват-Зеєв, Маале-Адумім, Гуш-Еціон) залишаються під ізраїльським суверенітетом, на відміну від поселень Аріель, Ефрат та Хар-Хома. Ці поселення, а також частина пустелі Негев, що прилягає до сектора Газа, будуть передані палестинцям в обмін на деякі території на Західному березі. Храмова гора передається

під палестинській суверенітет, а Західна Стіна (Стіна Плачу) залишається за Ізраїлем. Доступ представників усіх віросповідань на Храмову гору буде контролюватися міжнародними силами. Проте, єврейські релігійні служби на Храмовій горі будуть захищені, як і ізраїльські археологічні розкопки.

3) Майбутня палестинська держава, якій повертається 97,5 % території Західного берега та сектора Газа має бути демілітаризована, її кордони будуть патрулюватися міжнародними силами, але ізраїльські війська не будуть брати участь у патрулюванні. Палестинська сторона зобов'язується боротися з терором, припинити заклики до насильства й пропаганду ненависті, а також роззброїти воєнізовані угруповання.

На особливу увагу заслуговує реакція на «Женевську ініціативу» з боку ізраїльського та палестинського урядів.

Так, прем'єр-міністр Ізраїлю Арієль Шарон різко засудив новий план мирного врегулювання і наголосив на тому, що Ізраїль на офіційному рівні підтримує «Дорожню карту». На його думку, вкрай небезпечно вводити населення і міжнародне співтовариство в оману, пропонуючи ще одну опцію, альтернативну політиці законно обраного уряду. Більшість ізраїльських політиків також виступило з критикою «Женевської ініціативи». Навіть такий відомий миротворець як колишній прем'єр-міністр Ізраїлю Єхуд Барак виступив із критикою ініціативи. Він заявив, що документ дає можливість сторонам віддалитися від рішення найбільш серйозних проблем, наприклад таких, як боротьба з терором. Тільки ветеран мирного процесу Шимон Перес у цілому підтримує новий план, наголосивши на тому, що він містить ряд моментів, здатних стати реальною основою для поновлення конструктивного діалогу.

А. Шарон засудив не тільки ініціаторів альтернативного мирного плану, але й європейські держави, зокрема, Швейцарію, Великобританію, Норвегію й Швецію, що, за ізраїльськими даними, надавали фінансову й технічну допомогу учасникам переговорів. Посол Ізраїлю у Швейцарії Авів Широн заявив, що участь Швейцарії у підготовці ініціативи представляється ізраїльській стороні неприпустимою. За словами прес-секретаря прем'єр-міністра Ізраїлю Раанана Гіссіна, швейцарська участь у цій спра-

ві не відповідає прийнятим нормам поведження однієї суверенної держави у відношенні до іншої. Представники міністерства закордонних справ Швейцарії, із свого боку, відхиляють ці звинувачення. Вони підкреслюють, що Швейцарія виступала в цьому процесі тільки як організаційний помічник і жодним чином не вплинула на зміст угоди.

Реакція на новий мирний план із боку палестинської сторони також далека від однозначної. Палестинський лідер Ясір Арафат, в цілому, привітав «Женевську ініціативу» як можливий вихід із глухого кута, в який потрапив мирний процес. Але він, разом із прем'єр-міністром ПНА Ахмедом Курей, утримався від офіційного визнання нового плану, наголосивши на тому, що палестинці, які приймали участь у його обговоренні, не є представниками Організації визволення Палестини чи палестинського уряду.

Водночас, палестинські організації, що захищають інтереси біженців, а також деякі представники Палестинської адміністрації висловили своє різке невдоволення ініціативою. Комітет із захисту прав палестинських біженців заявив, що жодна політична фігура, або група не має права вести секретні переговори, що стосуються прав біженців, тим більше йти на поступки в цьому важливому питанні. За словами лідера Народного фронту визволення Палестини Джаміль Маждалауї, будь-які поступки у питанні про право на повернення, у кінцевому рахунку, призведуть до знищення палестинського питання як такого. Маждалауї заявив, що реалізація прав палестинських біженців — це один із центральних аспектів палестинської національної стратегії, і приношення цього аспекту в жертву може означати кінець палестинської національної боротьби. З різкою критикою палестинців, що брали участь у підготовці документа, виступив також прес-секретар ХАМАС.

Тим не менш, слід зазначити майже одностайну підтримку «Женевської ініціативи» з боку міжнародного співтовариства, що, безсумнівно є важливим позитивним моментом у перспективах її прийняття протидіючими сторонами і подальшої реалізації. «Важливим» та «потенційно корисним» назвав новий план мирного врегулювання держсекретар США Колін Пауел. 4 листопада 2003 р. він надіслав вітальний лист його ініціаторам — Бейліну та

Раббо, де зазначив, що цей план є дуже важливим для створення атмосфери надії, в якій палестинці та ізраїльтяни зможуть досягнути взаємоприйнятної угоди. Свою підтримку «Женевській ініціативі» висловив Верховний представник Європейського Союзу у справах зовнішньої політики Хав'єр Салана, що грав ключову роль у її досягненні, а також Генеральний секретар ООН Кофі Аннан. Останній охарактеризував нову ініціативу як таку, що не суперечить загальновизнаним «Дорожній карті» і є важливим кроком на шляху її втілення у життя.

Узагальнюючи вищезазначений матеріал, можна зробити висновки про те, що, незважаючи на всі переваги та здобутки «Женевської ініціативи», перспективи її імплементації залишаються дуже примарними. Основною перешкодою на шляху реалізації цієї ініціативи є відсутність її офіційного визнання з боку керівництв обох протиборчих сторін, а головне — відсутність її масової підтримки серед палестинського й ізраїльського суспільств. Аналіз пунктів нового плану дозволяє зробити висновок про те, що основним компромісом, досягнутим у цьому мирному плані, є відмова палестинців від права на повернення в обмін на відмову ізраїльтян від суверенітету над Храмовою горою. Прийняття цього компромісу буде дуже важким як для ізраїльтян, так і для палестинців. Підтримка нового плану з боку провідних світових держав та міжнародних організацій, звичайно, може прискорити цей процес, але, у всякому разі, саме від протиборчих сторін буде залежати як майбутнє «Женевської ініціативи», так і майбутнє всього близькосхідного мирного процесу в цілому.

Враховуючи те, що результати військової кампанії в Іраку 2003 р. безумовно вплинуть на ситуацію у всьому близькосхідному регіоні, не може залишатися байдужим до подій, що відбуваються в цій країні, такий важливий регіональний актор як Ізраїль.

Слід особливо підкреслити, що позиція Тель-Авіва щодо перспектив вирішення ситуації навколо Іраку суттєво відрізняється від позиції його арабських сусідів, адже більшість із них, разом із палестинцями, не приховують своєї зацікавленості в поразці американців. Навіть ті з них, хто виступав за повалення режиму С. Хусейна, розглядають теперішню ситуацію в Іраку як ісламську перемогу над зовнішньою силою, що використовує свою військову міць для скинення арабських лідерів та ослаблення арабської нації в цілому.

Ізраїль являє собою зовсім іншу картину. За винятком, мабуть, самих радикальних лівих сил, перспективи поразки США й втрати Вашингтоном контролю над Іраком, сприймаються Тель-Авівом із великим занепокоєнням, адже такий сценарій подій призведе до посилення радикальних сил на Близькому Сході, спровокує вибух антиізраїльських настроїв у регіоні й знову поставить під погрозу безпечне існування Ізраїлю.

Таким чином, Тель-Авів відверто зацікавлений у повній американській перемозі, а також у приході до влади в Іраку демократичного уряду, політика якого не буде загрожувати сусідам Багдаду, та готового приєднається до війни з міжнародним тероризмом.

З точки зору багатьох ізраїльських дослідників, велику роль у цьому процесі може зіграти якнайшвидше налагодження

* Захарченко А.М. Про позицію Ізраїлю щодо майбутнього Іраку // http://www.niss.od.ua/p_zaharchenko.html (сайт Одеського філіалу Національного інституту стратегічних досліджень)

контактів Ізраїлю з представниками Тимчасової керуючої ради Іраку. Певні кроки в цьому напрямку вже були започатковані деякими ізраїльськими політичними діячами. Так, 7 вересня 2003 р., після низки зустрічей із главами іракських партій, лідер робочої партії Ізраїлю Ш. Перес провів в Італії переговори про встановлення ізраїльсько-іракських відносин із членом Тимчасової керуючої ради Іраку Аднаном Пачачі. Однак, незважаючи на цю позитивну тенденцію, Пачачі, як і ряд його однодумців, визнають, що «ізраїльське питання» не може входити в число першочергових проблем і має бути відкладене хоча б до того часу, коли в країні не зміцниться нова влада. При цьому Пачачі виключає будь-які спроби встановлення дипломатичних відносин із Тель-Авівом до досягнення остаточного мирного врегулювання між Ізраїлем і палестинцями [1].

Єдиним іракським лідером, що виступає за негайну нормалізацію відносин між Багдадом і Тель-Авівом, є керівник Іракського національного конгресу (ІНК) Ахмед Чалабі. Слід зазначити, що він і його однодумці дуже ризикують, відкрито висловлюючи свої симпатії щодо Ізраїлю. Проізраїльська позиція ІНК, і, особливо плани політичного радника Чалабі — Набіла Мусаві — щодо створення у майбутньому потрібного союзу за участю Ізраїлю, Туреччини й Іраку, викликає гнівну критику в арабських засобах масової інформації. При цьому, позиція офіційного Ізраїлю на прояви прихильності з боку Чалабі залишається вкрай стриманою.

Ряд ізраїльських експертів, зокрема, професор Тель-Авівського університету Офра Бенгіо, вказують на те, що шанси прийти до влади лібералів-західників типу Чалабі, що підтримують ідею встановлення дружніх відносин з Ізраїлем, практично дорівнюють нулю, тому що кожен, хто відкрито заявляє про необхідність нормалізувати відносини з Ізраїлем, автоматично випадає з конкурсу на посаду нового іракського прем'єра. Тому, Тель-Авіву не варто покладати великі надії на політиків, що прийдуть на зміну С. Хусейну.

З ним згоден й інший ізраїльський експерт — Шломо Бром із Центру стратегічних досліджень у Яффо. З точки зору дослідника, поки в Ізраїлі продовжується інтифада, ні про яке поліпшення ізраїльсько-іракських відносин не може бути й мови, тому що нове іракське керівництво буде виходити з тих рішень,

яких дотримуються інші члени Ліги арабських держав, і присутність американо-британських військ у регіоні не зможе змінити цю ситуацію [2]. Проте, більшість ізраїльських дослідників підкреслюють важливість налагодження зв'язків із потенційним керівництвом Іраку, що викликано, насамперед, зацікавленістю Тель-Авіва в розвитку економічних відносин із Багдадом.

Слід зазначити, що після скинення режиму С. Хусейна й скасування заборони на торгівлю з Іраком, оголошеному в липні 2003 року міністром фінансів Ізраїлю Б. Нетаньяху, багато ізраїльських компаній спрямували на Ірак свої погляди. Незважаючи на те, що Тимчасова керуюча рада Іраку проігнорувала у вересні 2003 р. можливість відкриття іракського ринку для ізраїльської продукції й інвестицій, ряд арабських засобів масової інформації вказують на те, що з перших днів окупації Ізраїль експортує свою продукцію в Ірак під прикриттям американських фірм.

Офіційні американські представники, які прагнуть уникнути обвинувачень у тому, що політика США в регіоні підпорядковується ізраїльським інтересам, повністю відкидають ці заяви. Не бажаючи конфліктувати із Сирією й іншими державами ЛАД, що виступають категорично проти спроб Ізраїлю брати участь у післявоєнному відновленні Іраку, Вашингтон виключив Тель-Авів із списку держав, що були запрошені до аукціонів проектів із відновлення цієї держави [3].

Однак, незважаючи на це, у реальному житті ситуація виглядає трохи інакше, чому, зокрема, сприяли деякі заяви американських посадовців. Так, за словами керівника Департаменту по зв'язках із громадськістю при американській адміністрації в Іраку Брюса Кулла, «ізраїльські компанії можуть виступати в ролі вторинних підрядчиків на будівельних аукціонах, а також на аукціонах із постачання послуг й устаткування». В інтерв'ю ізраїльському щотижневику «Єдіот Ахронот» від 21 червня 2003 р., заступник міністра фінансів США Джон Тейлор також підтвердив те, що іракський ринок завжди залишається відкритим для ізраїльської продукції і запросив ізраїльські компанії до участі в реконструкції Іраку [4].

У результаті, більш ніж 70 ізраїльських компаній штурмують сьогодні багатообіцяючий іракський ринок. Автобусна компанія «Дан» продає Іраку автобуси, що були у використанні, компанія «Тамбур» поставляє фарбу, «Соноль» — бензин, «Дельта»

— надлишки текстильного виробництва, а «Ребінтекс» — бронежилети. Серед бізнесменів, що працюють на іракському ринковому просторі, можна назвати, зокрема, колишнього начальника Генштабу ЦАХАЛ Амнона Ліпкін-Шахака і колишнього радника Єхуда Барака Піні Мідана. При цьому постачальники ізраїльської продукції ретельно піклуються про те, щоб видалити зі своїх товарів будь-які позначки чи надписи, що вказують на їхнє ізраїльське походження [5].

Слід зазначити, що Ізраїль і США виношують більш грандіозні плани щодо післявоєнного облаштування Близького Сходу. З квітня 2003 р. Вашингтон, Тель-Авів і кандидати в майбутній іракський уряд активно обговорюють можливість будівництва нафтопроводу з Іраку в Ізраїль. Цей проект передбачає відновлення нафтопроводу Мосул — Хайфа, що припинив своє існування ще в 1948 р. після того, як Великобританія відмовилася від свого мандата на Палестину. Іракська нафта після цього почала надходити в Сирію. Якщо проект буде реалізовано, Ірак здобуває стабільний прибуток від регулярного експорту нафти, Ізраїль практично цілком вирішує свої економічні проблеми, а Сирія стає економічно залежною, що зробить більш лояльною також і її політичну позицію [6].

За словами ізраїльського міністра інфраструктури Йозефа Паритського, у випадку реалізації проекту витрати на енергетику Ізраїлю знизяться більш ніж на 25 %, оскільки країна зможе відмовитися від постачань палива з Росії, що, між іншим, може негативно позначитися на економіці останньої. Однак головною метою проекту є одержання Вашингтоном надійного, безперебійного і дешевого джерела нафти, що призведе до припинення залежності США від країн ОПЕК. Крім того, Сполучені Штати зможуть відмовитися від договору 1975 р., підписаного тодішнім держсекретарем Г. Кіссінджером і керівництвом Ізраїлю. Відповідно до цього документа, Вашингтон зобов'язувався забезпечувати Тель-Авів енергоносіями у випадку виникнення кризових ситуацій у регіоні. Існування цього договору коштувало американським платникам податків щонайменше 3 млрд. дол. у рік [7].

Офіційні джерела у Вашингтоні поки що заперечують факт переговорів про відтворення нафтопроводу, визнаючи, однак, що реалізація проекту була б вкрай вигідною для США. На думку

американської влади, реалізація цього проекту спочатку потребує вирішення низки політичних питань, серед яких політичне визнання Багдадом держави Ізраїль, а також згода на реалізацію проекту з боку Йорданії, через територію якої буде пролягати нафтопровід. Проте, за словами Б. Нетаньяху, відкриття відновленого нафтопроводу можна очікувати в найближчому майбутньому. Так, у лютому 2004 р., ізраїльський міністр фінансів заявив, що реалізація проекту, у результаті якого іракська нафта потече в Середземномор'я, є лише питанням часу [8].

Безумовно, такі грандіозні плани залежать від того, як будуть розгортатися надалі події як в Іраку, так і близькосхідному регіоні в цілому. На даний момент, ізраїльські експерти підкреслюють необхідність перегляду ізраїльської політики з урахуванням можливої зміни ситуації в Іраку у разі подальшого погіршення ситуації або перемоги на наступних виборах в Америці нового президента, адміністрація якого буде проводити в цьому питанні політику, альтернативну нинішній.

Список використаних джерел

1. US-Occupied Iraq Ready To «Cooperate» With Israel // www.islamonline.net/English/News/2003-06/24/article08.shtml
2. Израиль-Ирак: отношения возможны // www.jnews.co.il/politics/4500
3. Syrian Demand: Arab League discuss Israeli Attempts to participate in Iraq's Reconstruction // www.sana.org/english/headlines/20-8/syrian_demand.htm
4. US-Occupied Iraq Ready To 'Cooperate' With Israel // www.islamonline.net/English/News/2003-06/24/article08.shtml
5. Израильские компании атакуют Ирак // www.jewish.ru/8782.asp
6. Тель-Авив и Вашингтон обсуждают возможность строительства нефтепровода Ирак-Израиль // www.ngv.ru/lenta/lenta_sign.hsrl?id=44561
7. Israel seeks pipeline for Iraqi oil // www.observer.guardian.co.uk/international/story/0,6903,940054,00.html
8. Netanyahu says Iraq-Israel oil will open in near future // www.radiofreeusa.net/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=784